

УДК 351.74/.76:342.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.5>

ФУНКЦІЇ ПОЛІЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Улинець В.І.,

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Улинець В.І. Функції поліції сучасної демократичної держави: сутність та класифікація.

У статті досліджуються функції поліції в контексті сучасної демократичної держави, їх сутність та класифікація. Актуальність теми зумовлена необхідністю постійної адаптації діяльності правоохоронних органів до викликів сучасного суспільства, зберігаючи при цьому баланс між забезпеченням безпеки та дотриманням прав і свобод громадян.

Автор аналізує різні підходи до визначення та класифікації функцій поліції, представлені в роботах вітчизняних науковців. Особлива увага приділяється трансформації розуміння функцій поліції від радянського періоду до сучасності, з акцентом на їх демократичну спрямованість.

У роботі детально розглядаються завдання Національної поліції України, визначені законодавством, та їх вплив на формування функціональної спрямованості поліції. Автор підкреслює важливість превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання правопорушенням, як ключової функції поліції в демократичному суспільстві.

На основі аналізу нормативно-правової бази та наукових джерел, автор пропонує власну класифікацію функцій поліції сучасної демократичної держави, виділяючи п'ять основних напрямків: запобіжну, охоронну, протидію злочинності, сервісну та інформативну функції.

Особлива увага приділяється розкриттю сутності поняття «функція» як правової категорії та її специфіки стосовно діяльності поліції. Автор наголошує на взаємозв'язку між функціями та завданнями поліції, підкреслюючи, що функції є похідними від завдань і служать для їх реалізації.

У висновках автор пропонує власне визначення поняття «функції поліції сучасної демократичної держави», акцентуючи увагу на їх прозорому формуванні без політичної заангажованості та спрямованості на попередження правопорушень, охорону прав і законних інтересів особи, суспільства та держави.

Ключові слова: функції поліції, демократична держава, Національна поліція України, правоохоронна діяльність, класифікація функцій, превентивна діяльність, охорона правопорядку.

Ulynets V.I. Functions of the Police in a Modern Democratic State: Essence and Classification.

The article examines the functions of the police in the context of a modern democratic state, their essence and classification. The relevance of the topic is determined by the need for constant adaptation of law enforcement activities to the challenges of modern society, while maintaining a balance between ensuring security and respecting the rights and freedoms of citizens.

The author analyzes various approaches to defining and classifying police functions presented in the works of domestic scholars. Special attention is paid to the transformation of the understanding of police functions from the Soviet period to the present, with an emphasis on their democratic orientation.

The paper thoroughly examines the tasks of the National Police of Ukraine defined by legislation and their impact on shaping the functional orientation of the police. The author emphasizes the importance of preventive and prophylactic activities aimed at preventing offenses as a key function of the police in a democratic society.

Based on the analysis of the regulatory framework and scientific sources, the author proposes his own classification of police functions in a modern democratic state, highlighting five main areas: preventive, protective, crime counteraction, service, and informative functions.

Particular attention is paid to revealing the essence of the concept of «function» as a legal category and its specifics regarding police activities. The author emphasizes the relationship between the functions and tasks of the police, underlining that functions are derived from tasks and serve for their implementation.

In the conclusions, the author offers his own definition of the concept of «functions of the police in a modern democratic state,» emphasizing their transparent formation without political bias and focus on preventing offenses, protecting the rights and legitimate interests of individuals, society, and the state.

Key words: police functions, democratic state, National Police of Ukraine, law enforcement activity, classification of functions, preventive activity, protection of public order.

Постановка питання. У сучасному демократичному суспільстві роль поліції як гаранта безпеки та правопорядку набуває особливого значення. Функції поліції, їх сутність та різноманітність відображають не лише специфіку правоохоронної діяльності, але й загальний рівень розвитку демократичних інститутів у державі. Розуміння цих функцій є ключовим для ефективної організації роботи правоохоронних органів та забезпечення балансу між захистом суспільних інтересів і дотриманням прав і свобод громадян.

Дослідження функцій поліції в демократичному суспільстві вимагає комплексного підходу, який враховує як традиційні завдання правоохоронних органів, так і нові виклики, що постають перед ними в умовах глобалізації, технологічного прогресу та зміни характеру злочинності. Класифікація цих функцій дозволяє не лише систематизувати діяльність поліції, але й виявити пріоритетні напрямки її розвитку, оцінити ефективність роботи та визначити шляхи вдосконалення.

Отже, актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю постійного оновлення та адаптації функцій поліції до змінних умов суспільного життя. В контексті розбудови правової держави та громадянського суспільства, особливої ваги набуває питання про те, як поліція може ефективно виконувати свої обов'язки, залишаючись при цьому в рамках демократичних принципів та поваги до прав людини. Аналіз сутності та класифікація функцій поліції дозволить краще зрозуміти роль цього інституту в системі державного управління та його взаємодію з громадськістю.

Таким чином, **мета** нашого дослідження: проаналізувати сутність та здійснити класифікацію функцій поліції в сучасній демократичній державі, визначити їх особливості та значення для забезпечення правопорядку і захисту прав громадян.

Аналіз джерельної бази. Питання функціонального спрямування органів поліції є темою, широко досліджуваною в юридичній науці, зокрема, цій тематиці свої роботи присвятили такі науковці як В. Авер'янов, Н. Арабаджи, О. Бандурка, Д. Белов, Ю. Битяк, Ю. Бисага, К. Бугайчук, Д. Денисюк, М. Колодій, В. Корольова, О. Проневич, О. Ярмиш та інші вчені.

Виклад матеріалу дослідження. Як слушно зазначають Д. Денисюк та В. Корольова, «функції поліції в науковому плані – питання складне та багатоаспектне, що може бути розкрито як самостійна категорія поліції, яка походить від його сутності та відображає призначення у суспільстві. Під функціями права науковиця пропонує розуміти основні напрями впливу права на суспільні відносини, що відображають його сутність і соці-

альне призначення у суспільстві, а також способи організації суспільних відносин. Функції безпосередньо спрямовані на виконання завдань, що стоять перед суспільством. Функції відображають зміст діяльності виконавчої влади, значною мірою характеризують сутність держави та її соціальне призначення. Формування правової держави, зміцнення законності й правопорядку вимагають удосконалення та підвищення роботи органів Національної поліції, основним завданням яких є служіння суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку. Тому функції поліції перед усім повинні бути направлені на проведення превентивної та профілактичної діяльності кримінальних та інших правопорушень [1, с. 69].

Погоджуємося з позицією В. Корольової щодо того, що функціональне призначення поліції має вихідний, основоположний характер, оскільки визначає його роль і значення для розвитку і розбудови самого громадянського суспільства і держави, на тому, що функції поліції є похідними від завдань і розкривають зміст діяльності Національної поліції України. У зв'язку з цим діяльність поліції здійснюється у двох напрямках: внутрішньому і зовнішньому. Запропоновано визначення функцій Національної поліції України як визначені та закріплені на правовому рівні напрями діяльності суб'єктів поліцейської діяльності, які є взаємопов'язаними та взаємозгодженими і спрямовані на вирішення поставлених перед нею завдань. На підставі аналізу Закону України «Про Національну поліцію» В. Корольова виділяє два блоки основних функцій поліції: внутрішньо-організаційні та зовнішні» [1, с. 69, 70].

Д. Денисюк робить справедливий висновок, що в демократичних суспільствах, заснованих на верховенстві права, поліція виконує традиційні функції, а саме такі як запобігання, боротьба, виявлення злочинності, забезпечення публічного спокою, забезпечення публічного порядку і захист основоположних прав людини. Також саме в демократичному суспільстві поліція надає різноманітні послуги соціального характеру, які супроводжують іншу її діяльність, поліція володіє власною дискрецією при виконанні цих функцій, допомагає підтримувати цінності демократії і сама сповідує такі цілі [2, с. 115; 3, с. 24]. Науковець виділяє 12 функцій сучасної поліції, серед яких 1) соціальна (сервісна), 2) превентивна та профілактична, 3) кримінально-процесуальна, 4) оперативно-розшукова, 5) дозвільна, 6) охоронна, 7) матеріально-технічного забезпечення, 8) міжнародного співробітництва, 9) інформаційного забезпечення, 10) науково-методична, 11) кадрова, соціально-правового захисту [2, с. 117].

О. Проневич відмічає, що в радянській правничій науці функції міліції розглядалися в контексті репресивної (класової) спрямованості її діяльності та розглядає функції сучасної поліції як такі, що відображають напрями її діяльності, котрі виявляються як: 1) адміністративна функція (адміністративно-виконавча; виконавчо-примусова); 2) оперативно-розшукова; 3) кримінально-процесуальна (слідча); 4) превентивно-соціальна (профілактична (попереджувально-профілактична), соціально-сервісна; 5) охоронна [4, с. 142–145].

В сучасній Україні основною складовою системи Міністерства внутрішніх справ є Національна поліція України. Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, Національна поліція є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України згідно із законом. Завданнями поліції, відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» та ст. 3 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» від 28 жовтня 2015 року № 877, є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;
- 5) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики в зазначених сферах.

У своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами. України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також ви-

даними відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами [5].

Н. Арабаджи, аналізуючи правоохоронну функцію Національної поліції України підсумовує, що поліція відповідно до покладених на неї завдань:

- здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;
- вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень;
- припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;
- здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;
- здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;
- вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;
- здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами;
- бере участь у здійсненні державної охорони;
- здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону. Правоохоронна діяльність Національної поліції України включає в себе заходи, які спрямовані на захист прав і свобод громадян та держави, забезпечення публічної безпеки та порядку, боротьбу зі злочинністю за правотворчим, виконавчо-розпорядчим та практично-правоохоронним напрямками [5, с. 13].

К. Бугайчук, розглядаючи Національну поліцію України як суб'єкта реалізації саме правоохоронної функції держави, зазначає, що Національна поліція України здійснює реалізацію правоохоронної функції держави у особливій притаманній їй формі в межах та порядку визначеними чинним законодавством України. Реалізація правоохоронної функції держави Національною поліцією України здійснюється за трьома основними напрямками: правотворчому, виконавчо-розпорядчому та практично-правоохоронному [6, с. 30].

Законодавець згідно з Законом України «Про Національну поліцію», поліція в Україні уповноважив останню виконувати профілактичну, адміністративну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу, охоронну функції. Отже, необхідно встановити, яка з перерахованих в спеціальному Законі функцій поліції відповідає саме за запобігання правопо-

рушенню, на чому, на нашу думку, має бути побудована вся діяльність поліції в демократичній державі, тому приділимо першопочатково увагу поняттю «функція поліції», для того, щоб правильно визначити, в чому полягає її сутність для поліції саме демократичної держави.

Щодо сутності функції як правової категорії, то дослідженню даного питання присвячена значна кількість робіт науковців. Так, як зазначає Л. Заморська, у літературі поняття «функція» використовується в різних значеннях. Зокрема, у біології функція – це специфічна діяльність органу чи всього організму (функція печінки, жовчного міхура тощо). В інших науках функція – це напрям дії якої-небудь системи (наприклад, у кібернетиці). Отже, термін «функція» досить багатовимірний, він придатний для характеристики будь-яких динамічних структур, що, в свою чергу, зумовлюється специфікою пізнавальних завдань тих наук, у яких його використовують (математика, біологія, соціологія, юриспруденція). Однак у більшості випадків із функцією пов'язується спрямований вплив системи (структури, цілого) на певні сторони зовнішнього середовища. У юридичній науці поняття «функція» характеризує соціальну роль права, під функцією якого розуміють або соціальне призначення права, або його напрями правового впливу на суспільні відносини, або і те, і інше разом [7, с. 4; 8]. Тут звертаємо увагу на твердження науковиці щодо того, що саме в процесі розкриття змісту будь-якої функції права, мається на увазі, що призначення права і напрями, на які воно впливає є взаємозалежними і в цей же час напрями, на які впливає право визначаються саме призначенням права, яке для останнього відводить держава. Соціальне призначення права зумовлюється потребами суспільного розвитку, відповідно до яких створюються закони, спрямовані на закріплення певних відносин, їх регулювання чи охорону [7, с. 4].

Розглядаючи якісні характеристики функцій права, Л. Заморська виділяє такі основні як :

- 1) зумовленість функції права сутністю самого права, що визначається призначенням останнього у суспільстві. При цьому, науковиця застерігає, що функція одночасно є не лише проявом іманентних якостей сутності, її не можна розглядати тільки як їх «проекцію», не можна механічно зв'язувати функції й сутність права, оскільки сама функція права має певний ступінь незалежності;
- 2) функція характеризує напрям необхідного впливу права на суспільні відносини, тобто такого впливу, без якого суспільство на цьому етапі розвитку не може існувати (регулювання, охорона, закріплення певного виду суспільних відносин);
- 3) функція виражає найбільш суттєві, головні риси права та спрямована на здійснення завдань, що стоять перед правом

на цьому етапі його розвитку; 4) функція права являє собою, як правило, напрям його активної дії, тому однією з важливих її ознак є динамізм; 5) постійність як необхідна ознака функції права характеризує стабільність, безперервність, досить тривалу її дію. Функція постійно властива праву, проте це не означає, що незмінними залишаються механізми і форми її здійснення, які змінюються й розвиваються відповідно до потреб практики.

Корольова В., вивчаючи функції поліції як юридичної категорії, підкреслює, що останні визначаються напрямами діяльності поліції, функції похідні від завдань [9, с. 71]. Цілком погоджуємося з таким розумінням функції як юридичної категорії та будемо відштовхуватися від даної тези. При цьому, слід зазначити, що враховуючи те, що категорії «завдання» та «функція» різняться, як ціле і частина, де категорія «завдання» ширша ніж категорія «функція», остання служить для реалізації завдань, які поставлені перед правоохоронним органом, що зумовлює те, що для реалізації одного завдання може використовуватися кілька функцій, доречним буде для визначення функціональної спрямованості поліції проаналізувати не тільки її завдання, визначені законодавцем, а й зобов'язання.

Важливим для виокремлення функцій поліції є узагальнення їх характерних властивостей, що дасть змогу сформулювати та визначити функціональну спрямованість сучасної поліції. Так, можемо виокремити такі характерні ознаки функцій поліції сучасної демократичної держави, до яких віднести наступні:

- 1) *запобіжна* (запобігання вчиненню правопорушення, що полягає у вжитті превентивних заходів, спрямованих на виявлення потенційного правопорушення та недопущення скоєння такого);

- 2) *охоронна* (полягає у вжитті заходів, пов'язаних з охороною прав та законних інтересів людини і громадянина; публічного порядку та безпеки; інтересів суспільства і держави тощо);

- 3) *протидія злочинності* (безпосереднє виявлення правопорушення та встановлення особи правопорушника; вжиття заходів щодо його припинення);

- 4) *сервісна* (полягає у вжитті заходів, пов'язаних з організацією допомоги в межах виконання завдань);

- 5) *інформативна* (організація роботи з групами населення, роз'яснення та інформування).

Висновки. Вищенаведене дозволяє запропонувати авторське визначення поняття «функції поліції сучасної держави», під якими пропонуємо розуміти напрями впливу діяльності поліції на суспільні відносини, що відображають сутність державно-політичного режиму держави.

При цьому, функції поліції сучасної демократичної держави – це ті напрями впливу діяльності поліції, що формуються державою прозоро, без політичної заангажованості і реалізують завдання, пов'язані з попередженням, запобіганням правопорушень, вжиттям заходів щодо охорони прав і законних інтересів особи суспільства та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корольова В.В. Функції поліції України як юридична категорія. *Legal Bulletin*. 2022. С. 69–73. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2022-04-69-73>.
2. Денисюк Д.С. Функції національної поліції: поняття та класифікація. *Юридичний електронний науковий журнал*. № 4. 2016. С. 114–117.
3. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство за заг.ред. **О.А. Банчука. К., Москаленко О.М.** 2013. 588 с.
4. Проневич О.С. Функції С. Функції поліції (міліції): нормативно-доктринальна інтерпретація. *Право і безпека*. № 4. 2010. С. 141–146.
5. Арабаджи Н.Б. Правоохоронна функція національної поліції. *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 70. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/70_2022/2.pdf.
6. Бугайчук К. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2017. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_10_2017/pdf/7.pdf.
7. Загорська Л. І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. 2015. URL: http://www.apnl.dnu.in.ua/6_2015/3.pdf.
8. Оніщенко Н.М. Проблеми ефективності законодавства: сучасна доктрина та потреби практики. *Судова апеляція*. 2006. № 2(3). С. 10–15. URL: http://www.apnl.dnu.in.ua/6_2015/3.pdf.
9. Корольова В.В. Функції поліції як юридична категорія. *Правовий бюлетень*. 2022. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/348/287>.
10. Белов Д., Громовчук М. Правовий простір держави: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 66. С. 46–50.
11. Белов Д.М., Швед І.І., Белова М.В. Реалізація органами прокуратури правоохоронної функції держави: механізм забезпечення конституційної безпеки. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 74(6). 2022. С. 44–49.